Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 44, Şubat 2020, s. 263-282

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.40049>

Dr. Mehmet Bora SANYÜREK

Munzur Üniversitesi Tunceli Myo, sanyurekbora@hotmail.com

IRAK KUZEYİNDEKİ SİYASİ GELİŞMELER (1918 - 2011)¹

Özet

Musul Sorunu, Lozan Antlaşması'yla çözülememiş ve Musul, Ankara Antlaşması (1926) ile resmen Irak'a bağlanmıştır. Irak Hükümeti'ne karşı, Barzani aşireti önderliğinde sürekli ayaklanan (1931, 1943, 1959, 1961, 1964-1969, 1974-1975) Kürtler, 1974'te çıkarılan bir yasa ile Erbil, Dohuk ve Süleymaniye'yi kapsayan özerk yönetim kurulması ve Kürtçe'nin resmi dil olması gibi kazanımlar elde etmişlerdir. Ancak Kürtlerin, Kerkük'ün kendilerine bağlanması gibi talepleri nedeniyle, çatışmalar devam etmiş ve Cezayir Anlaşması (1975) ile tüm kazanımlarını kaybetmişlerdir. Irak Kürtleri, 1990'lı yıllarda Irak'ta oluşan otorite boşluğu sayesinde yeni bir siyasal yapılanmaya girişmişlerdir. ABD'nin, 2003'te Irak'ı işgal etmesinden sonra ise, Şiilerden sonra en önemli siyasi aktör haline gelmişlerdir. Erbil, Dohuk ve Süleymaniye'yi kapsayan ve Irak Anayasası'nca da kabul edilen özerk bir yönetim kurulmuştur. Ancak Kürtler, Kerkük'ü de sınırlarına katma talepleri ve petrol gelirlerinin paylaşımı gibi nedenlerle, Irak Hükümeti ile sorunlar yaşamaya devam etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kürt, Irak, Barzani, KDP, KYB

¹ Bu çalışma, Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde hazırlanan, "Irak Kuzeyindeki Enerji Kaynaklarının Kürt Devlet Oluşumuna Etkisi" konulu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

POLITICAL DEVELOPMENTS IN NORTHERN IRAQ (1918 - 2011)

Abstract

The Mosul Question could not be solved with the Treaty of Lausanne and Mosul was officially connected to Iraq with the Ankara Treaty (1926). Against the Iraqi government, the Kurds, who constantly rebelled under the leadership of the Barzani tribe (1931, 1943, 1959, 1961, 1964-1969, 1974-1975), With a law enacted in 1974, they achieved gains such as the establishment of an autonomous administration including Erbil, Dohuk and Sulaymaniyah and the official language of Kurdish. Because the Kurds wanted Kirkuk, the clashes continued and they lost all of their gains with the Algerian Agreement (1975). The Iraqi Kurds started a new political structuring in the 1990s thanks to the lack of authority in Iraq. After the US invasion of Iraq in 2003, they became the most important political actor after the Shiites. An autonomous administration was established, including Arbil, Dohuk and Sulaymaniyah, which was also adopted by the Iraqi Constitution. However, the Kurds continue to have problems with the Iraqi Government due to their demands to add Kirkuk to their borders and the sharing of oil revenues.

Key Words: Kurdish, Iraq, Barzani, PDK, PUK

1. 1918-1958 YILLARI ARASINDA IRAK KÜRTLERİ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Musul bölgesini işgal eden İngiltere, ciddi bir Kürt direnişiyle karşılaşmıştır. Bu direnişin ortaya çıkmasında, bölgenin en etkin isimleri arasında sayılan Süleymaniye bölgesindeki Berzenci Aşireti'nin lideri Kadiri Şeyhi Mahmut Berzenci'ye, Osmanlı Devleti tarafından, Musul Emiri unvanı verilmesinin önemli etkisi olmuştur. Bu durumun farkına varan İngiltere, Mahmut Berzenci'yi yanına çekebilmek maksadıyla, Musul Kralı unvanı verilerek, özerk bir Kürt yönetimi vaadinde bulunmuştur. (Mihoyan, 1998: 19) Aldığı vaatler karşısında İngilizlerin tarafına geçen Mahmut Berzenci, beklentileri karşılanmayınca, tekrar Türk Hükümetiyle bağlantıya geçmiş ve direnişi yönetmesi maksadıyla bölgeye gönderilen Binbaşı Özdemir Bey ile İngilizlere karşı ortak harekâtlar düzenlemiştir. (Özdağ, 1999: 19)

Türk Hükümeti, Lozan görüşmeleri öncesinde, uluslararası platformda, barış yanlısı bir tutum sergileyebilmek maksadıyla, Özdemir Bey'e yurda dönmesi ve direnişin bitirilmesi talimatını vermiştir. Bu hamle ile yalnız kalan Mahmut Berzenci, zor duruma düşmüş, İngiltere tarafından tutuklanmıştır. Ancak bölgedeki Kürt ayaklanmalarının devam etmesi üzerine serbest bırakılarak, bölgenin idaresine ilişkin yetkileri geri verilmiştir.

Lozan Antlaşması'nda, Musul Sorunu'nun çözülmemiş ve konu taraflar (Türkiye-İngiltere) arasında yapılacak müzakerelere bırakılmıştır. Sorunun düğümlendiği noktada Musul bölgesine yönelik askeri harekât hazırlığına giren Türkiye, Elazığ-Diyarbakır bölgesinde başlayan Nakşibendi Şeyh Sait Ayaklanması sebebiyle, bu harekattan vazgeçmiş ve tüm gücünü iç güvenliğine sağlanmasına yönlendirmiştir.

Bu isyanla eş zamanlı olarak Süleymaniye'de, Türkiye yanlısı Şeyh Mahmut Berzenci Ayaklanması yaşanmış ve İngiltere gücünü bu ayaklanmanın bastırılmasına yöneltmiştir. (Özdağ, 1999: 21)

Türkiye'deki Şeyh Sait Ayaklanması bastırılmış, ancak ordunun sınır ötesi harekât yapacak gücü kalmamıştır. Bu nedenle yalnız kalan Mahmut Berzenci İngiltere'ye teslim olmak zorunda kalmış ve akabinde İngiltere tarafından Hindistan'a sürülmüştür. Bu gelişmeler sonrasında, Milletler Cemiyeti'nin de devreye girmesiyle, Türkiye-İngiltere aralarında uzlaşmış ve Türkiye-Irak sınırının nihai şekli verilerek Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla, Musul Sorunu'na çözüm getirilmiş, ancak Irak'taki manda yönetimine karşı, bölgesel isyanlar devam etmiştir. Söz konusu isyanları engelleme arayışına giren İngiltere, 1930 yılında, Irak ile bir anlaşma yaparak, 2 yıl içinde bağımsızlığını tanıyacağını belirtmiştir. Ancak yapılan anlaşmada Kürtlerin göz ardı edilmesi üzerine huzursuzluklar artmış, gösteriler düzenlenmiştir. (Mihoyan, 1998: 79)

Bu durumu fırsat bilen sürgündeki Şeyh Mahmud Berzenci, İran sınırını geçerek Irak kuzeyine geri dönmüş ve bölgedeki aşiretleri ayaklandırmaya çalışmıştır. (Mihoyan, 1998: 81) Ancak bölgedeki aşiretlerin pek destek vermemesi nedeniyle, beklenen etkiyi gösteremeyen ayaklanma, kısa sürede bastırılmış ve Şeyh Mahmud Berzenci tutuklanarak, Irak'ın güneyindeki Şii Arap yoğunluklu Nasıriye'ye sürgüne gönderilmiştir. Hayatının geri kalanını burada tamamlayan Mahmut Berzenci, 1956'da burada vefat etmiştir. (Özdağ, 1999: 21)

Aynı dönemde, Nakşibendi Şeyhi Ahmet Barzani, Irak yönetimi ile yaşadığı gerginlik nedeniyle, 1931'de ayaklanmış, ancak İngiltere ve diğer Kürt aşiretlerinin desteğini alan Irak Ordusu, 1932'de, Barzanileri yenilgiye uğratmıştır. (Mihoyan, 1998: 96)

Sınıra doğru kaçan Barzaniler, Türkiye'ye teslim olmuşlar ve Muş civarına yerleştirilmişlerdir. Irak Hükümeti'nin 1943'te ilan ettiği genel aften yararlanan Barzaniler, Irak'a dönmüşlerdir. (Özdağ, 1999: 21)

Bir süre sonra, Halil Koşevi'nin öncülüğünde başlayan isyana, Molla Mustafa Barzani de katılmış, ancak isyanın bastırılmasıyla, Süleymaniye'ye sürgüne gönderilmiştir. Temmuz 1943'te, Süleymaniye'den kaçarak Barzan'a geri dönen ve yeni bir ayaklanma başlatan Barzani, İngiliz yetkililerin Kürt otonomisi için desteğini sağlamaya çalışmıştır. (Özdağ, 1999: 21)

Bir senelik ara dönemden sonra (Haziran 1944-Nisan 1945) Irak Hükümeti, Irak'ın kuzeyinde hâkimiyeti yeniden kurmak için harekete geçmiş ve yaşanan çatışmalar sonucunda, Molla Mustafa Barzani, Ekim 1945'te, İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. (Özdağ, 1999: 21)

Mustafa Barzani İran'da iken, Kadı Muhammed liderliğindeki İran'lı Kürtler, önce Mahabat kentinde Kürdistan Demokratik Partisini, ardından da 22 Ocak 1946'da, Mahabat Kürt Cumhuriyetini kurmuşlardır. Sovyetler Birliği desteğindeki bu etkinlikler içerisindeki Molla Mustafa Barzani, general rütbesiyle, kurulan devletin Genelkurmay Başkanı yapılmıştır. (Özdağ, 1999: 21)

Ancak Sovyetler Birliği, batılı devletlerin baskısıyla, 9 Mayıs 1946'da İran'dan çekilince, İran Ordusu, 17 Aralık 1946'da, Mahabad'ı işgal ederek bu devleti yıktı. Mahabat Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılması sonrasında, Cumhurbaşkanı Kadı Muhammed, Başbakan Hacı Baba Şeyh ve Savunma Bakanı Muhammed Hüseyin Seyfi Kadı, 31 Mart 1947'de, devletin kurulduğu Çarçıra Meydanı'nda asılarak idam edildi. (Özdağ, 1999: 21) Bu devletin kuruluşuna katılan Barzani ve beraberindeki 2.000 kişilik silahlı grubu, Nisan 1947 ayında, Aras Nehri üzerinden Sovyetler Birliği'ne iltica ederek Bakü'ye, buradan da Moskova'ya giderek askeri akademide silahlı eğitim almışlardır. (Özdağ, 1999: 21)

Irak Yönetimi, 14 Şubat 1958'de General Abdülkerim Kasım ve Albay Abdüsselam Arif'in darbesiyle el değiştirmiş, sonrasında cumhuriyet ilan edilmiştir. Irak'ta, 1958 yılında gerçekleşen darbeye kadar, Sovyetler Birliği'nde kalan Barzani ve beraberindekiler, General Kasım tarafından bir heyet gönderilerek geri çağrılmaları üzerine, Irak'a geri dönmüşlerdir. (Özdağ, 1999: 22)

Bu dönemde Kürtlerle yakınlaşma siyaseti izleyen General Kasım, Irak Cumhuriyeti'nin Kürtlerin ve Araplar'ın ortak devleti olduğuna ilişkin yasanın yürürlüğe konması, KDP'nin faaliyetlerine, Kürtçe yayınlara yasal izin verilmesi ve 3 kişilik Irak Yönetim Konseyi'ne bir Kürt'ün atanması gibi, Kürtler için önemli kabul edilen adımları atmıştır. (Yıldız, 2005: 42)

2. 1958-1980 YILLARI ARASINDA IRAK KÜRTLERİ

Sovyet yanlısı bir siyaset izleyen Yeni Irak Yönetimi, İngiltere ile ciddi sorunlar yaşamaya başlayarak, Irak'ın Bağdat Paktı'ndan ayrılmasına sebep olmuştur. (Yılmaz, 2004: 122) İç politikada ise Arap milliyetçileri ve Basçılarla arası açılan General Kasım, yaşanan iç çatışmalarda, Barzani'nin KDP'si ile Irak Komünist Partisi'nin desteğini almıştır. Ancak General Kasım'ın iktidarını koruyabilmek için kendisine muhtaç olduğu düşüncesine kapılan Barzani'nin, Irak Yönetimi tarafından kabul edilemeyecek taleplerde bulunmaya başlaması sonrasında, General Kasım, Barzani karşıtı aşiretlere destek vererek, Kürtler arasında denge sağlamaya çalışmıştır. (Yıldız, 2005: 43)

Barzani ve beraberindeki silahlı unsurların Sovyetler Birliği'nde bulunduğu sıralarda, Barzanilere ait tarım arazileri, Barzani'ye muhalif aşiretlere dağıtılmıştı. Irak'a dönüşünde yapılan baskılar neticesinde yeni bir toprak kanunu çıkarılmasını sağlayan Barzaniler, kendilerinin olmayan arazileri de zor kullanarak elde etme arayışlarına girişmişlerdir. (Attar, 2004: 134) Bunun yanı sıra, 1959 yılında, petrol kaynakları zengin bir Türkmen şehri olan Kerkük'e giren Barzani'nin silahlı güçleri, burada çok ciddi Türkmen katliamları gerçekleştirmiştir. Bu katliamlara büyük tepki veren Türkiye'ye, suçluların bir an önce bulunup cezalandırılacağı sözünü veren General Kasım, 1961 yılında, Kerkük'teki bazı Kürt aşiretlerini bölgeden çıkararak, Arap ailelerini yerleştirmeye başlamıştı.

General Kasım'ın, bir diğer hamlesi ise; Irak'ın iç politikasına karıştığını iddia ettiği İngiltere ve ABD ile yürüttüğü petrol görüşmelerini keserek, 11 Aralık 1960, bu ülkelerin kontrolündeki petrol imtiyazlarının %99'una el koymasıydı. (Mosley, 1975: 329)

İktidara geldiğinde General Kasım'ı destekleyen, ancak abartıya kaçtığı taleplerini kabul ettiremeyen, Kerkük'ü de kontrolü altına almak üzereyken, tamamen kaybeden Barzani, ayaklanmak için aradığı fırsatı, Irak'ın İngiltere ve ABD ile yaşadığı petrol krizinden sonra yakalamış ve Temmuz 1961'de Irak Yönetimine karşı ayaklanmıştır. Bu çatışmalar 18 ay sürmüş ve Ocak 1963'te taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir. (Özdağ, 1999: 23)

Bu süreçte General Kasım, 1958 yılında Irak yönetimine beraber el koyduğu, ancak Basçılarla yakın işbirliğine girmesi nedeniyle tutuklatıldığı Abdüsselam Arif'i, bazı Basçılarla birlikte, serbest bıraktı. Ancak bu gelişmeyi siyasi fırsata çevirmek isteyen Arif, Basçılarla birlikte, bir darbe yaparak, 8 Şubat 1963'te, Irak yönetimine el koydu. Bu darbeden sonra Abdüsselam Arif cumhurbaşkanlığı, Hasan El Bakr ise başbakanlık koltuğuna oturmuştur. (Yılmaz, 2004: 142)

Yeni yönetim, ilk etapta Kürtlerle yakınlaşma siyaseti izledi. Bu kapsamda; Süleymaniye'de yerel bir hükümet kurulması, bu hükümetin Erbil, Süleymaniye, Dohuk ve Kerkük'ün Çemçemal ilçesini içine alan, özerk bir yönetime sahip olması, Süleymaniye bölge valiliği kapsamına giren yerlerde Arapça ve Kürtçenin resmi dil olması kabul edilmiştir. (Bulut, 2006: 311) Ancak, KDP yönetiminin kabul edilen alanlara ek olarak, Musul, Diyala ve Kerkük'ü de içine alacak özerk bir Kürdistan talebinde bulunması, taraflar arasındaki ilişkileri tekrar gerginliğe sürüklemiştir. 1964 yılında başlayan çatışmalar, belli aralıklarla yürütülen müzakerelerin doğurduğu ara dönemlerin dışında, 1969 yılına kadar devam etmiştir. (Özdağ, 1999: 25)

Barzani'nin bu kadar uzun süre silahlı mücadele yürütebilmesinin en önemli etkenleri arasında; Irak ile sınır sorunları yaşayan İran ile Arap ülkeleriyle yaşadığı savaşlardan bunalan İsrail'in Kürt silahlı unsurlarına destek vermesi ve Irak içerisinde süreklilik haline gelmiş siyasi istikrarsızlık sayılabilecektir. Nitekim 1963 yılında Başçılarla beraber yönetime el koyan Abdüsselam Arif, 1964 yılında hükümet içerisindeki Başçılara bir operasyon yaparak başta Başbakan Hasan El Bakr'ı görevden uzaklaştırmış, ancak 1966 yılında bir helikopter kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. (Yılmaz, 2004: 142) Abdüsselam Arif'in yerine ise ağabeyi Abdülrahman Arif geçmiş, ancak Abdülrahman Arif de 7 Haziran 1968'de düzenlenen Baasçı bir darbe ile devrilmiştir. (Attar, 2004: 152) Abdüsselam Arif tarafından başbakanlığa atanan, ancak kısa bir süre sonra görevinden uzaklaştırılan Hasan El Bekr tarafından gerçekleştirilen bu darbe sonrasında, kendisi cumhurbaşkanı olurken, kuzeni Saddam Hüseyin'i başbakanlık görevine atamıştır. (Yılmaz, 2004: 143)

Kürtlerle Baas Yönetimi arasında sağlanan barış sonrasında, 1970'de Kürtlerle özerklik görüşmelerine başlanmıştır. Saddam Hüseyin ve Mahmud Osman tarafından sürdürülen uzun görüşmeler sonucunda, 11 Mart 1970'de bir manifesto yayınlanmıştır. (Yıldız, 2005: 46) Söz konusu manifestoya göre:

- Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde Arapça'nın yanı sıra Kürtçe'nin resmi dil olması,
- Kürtçenin güçlendirilmesi ve Irak'ın bütününde ikinci dil olması,
- Kürtçe edebiyat, sanat ve kültürel girişimlerin desteklenmesi,
- Kürtçe basın ve yayın organlarının oluşturulması,
- Genel af ilan edilmesi,
- Irak'ın başkan yardımcılarının birinin Kürt olması, Kürtlerin hükümete tam olarak katılması, kabine ve orduda görev almaları,
- Kürt bölgesindeki, polisler ve güvenlik şefleri de dahil, tüm memurların Kürt olması ya da Kürtçe konuşması,
- Kürtlerin öğrenci, kadın, gençlik dernekleri kurabilmeleri,
- Savaşta hayatını kaybedenlerin ailelerine dul ve yetim maaşı bağlanması,
- Kürt bölgesinin kalkınması için fonlar ayrılması, kalkınma planı çerçevesinde Kürt bölgelerine ek yardım ödenekleri ayrılması,
- Tarım arazilerinin mülkiyeti için tarım reformu yapılması hususları kabul edilmiştir. (Babekir, Shehtman, 2010: 392)

Bu maddelerin hayata geçirilmesi ve Kürt özerk bölgesinin kurulması için 4 yıllık geçiş süreci öngörülmüştür. Bu manifesto çerçevesinde; KDP'li 5 Kürt bakanın da dahil olduğu yeni hükümet kurulmuş, Kürt bölgelerine Kürt valiler ve yöneticiler atanmış ve Kürt özerk bölgesinin teşkili için öngörülen 4 yıllık geçiş sürecini idare etmek için bir Yüksek Komite kurulmuştur. (Yıldız, 2005: 48)

Fakat kısa bir süre sonra, Baas Partisi ve KDP arasında kurulan bu Yüksek Komite; otonomi sınırlarının tespiti, Kürdistan'ın otonomisi için ön görülen 4 yıllık geçiş sürecinin uzatılmaması, verilecek imtiyazlar ve en önemlisi Kerkük'ün statüsünü belirleyecek olan referandum üzerinde yoğunlaşan anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştır. (Yıldız, 2005: 48)

Kürtler karşısında siyasi sıkıntılar yaşayan Baas rejimi, Kerkük'ün Kürtleştirilme çabalarına karşı denge unsuru olarak gördüğü Türkmenlere yönelmiş ve 24 Ocak 1970'de, Kerkük'teki Türk varlığına vurgu yapan, Türkçe eğitim, kültür-sanat faaliyetleri ile basın-yayın faaliyetlerini serbest bırakan bir kararname yayınlamıştır. (Saatçi, 2003: 238-250)

Barzani, Hükümeti Kerkük, Hanekin ve Sincar gibi bölgelere Arapları yerleştirmekle suçlamış ve sayım sonuçlarının bu bölgelerde Arapları daha çok göstermesi durumunda, sayımı kabul etmeyeceğini açıklamıştı. (Babekir, Shehtman, 2010: 411) Nitekim Barzani 1965 sayım sonuçlarını kabul etmemiş, hükümet 1957 sayımlarının uygulanmasını önerdiğinde ise, Türkmenlerin Kerkük'te sayıca üstünlüklerini koruduğu gerekçesiyle reddetmiştir. (Öznur, 2003: 290)

Baas rejimi ile Kürt gruplar arasındaki uzlaşmazlık devam ederken, Irak'ın, Nisan 1972'de, Sovyetler Birliği ile 15 yıllık Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalaması, Irak Petrol Şirketi'ni millileştirmesi, Fransa ve Sovyetler Birliği ile yeni petrol anlaşmaları yapması, Irak'ın İngiltere ve ABD ile ilişkilerini tamamen kopma noktasına getirmiştir. İsrail Arap-İsrail Savaşı'nın yaşandığı 1973 yılında Irak Ordusu'nu meşgul etmek, İran Irak ile yaşadığı Şatt-ül Arap Sorunu'nda avantajlı konuma gelmek, ABD Irak'ın Sovyetler Birliği ile daha fazla yakınlaşmasının önüne geçmek, İngiltere ise kaybettiği petrol imtiyazlarını geri alabilmek maksadıyla, Barzani liderliğindeki Kürt silahlı hareketini desteklemeye başlamıştır. (Özkan, 2004: 46-48)

Kürt gruplar ile Irak Hükümeti arasında imzalanan 1970 Manifestosu'nda, Kürt özerkliğine geçiş için 4 yıllık süre öngörülmüştü. Belirlenen sürenin dolmasına müteakip, özerklik yasasını görüşmek üzere, Irak Hükümeti ve Kürt heyeti arasındaki müzakereler, 16 Ocak 1974'te başlatılmıştı. Söz konusu müzakerelerde, Barzani Irak Hükümeti'nden kabul edilmesi zor taleplerde bulunuyordu. Barzani'nin talepleri arasında;

- Kerkük'ün Kürdistan'ın başkenti olarak ilan edilmesi ve Araplaştırma politikasına son verilmesi,
- Kürtlerin hükümette (önemli bakanlıklardan en az bir tanesinin Kürtlere verilmesi şartıyla), ordu yönetiminde, istihbaratta ve diplomaside temsil edilmesi,
- Otonom bölge ile merkez arasında çıkan ihtilafları çözecek bağımsız bir hakem mahkemesinin kurulması,
- Kürdistan ekonomisinin kalkındırılması ve tüm ordu birliklerinin Kürdistan'dan çıkarılması gibi hususlar yer almaktaydı. (Babekir, Shehtman, 2010: 423)

Irak Hükümeti, müzakereler sonucunda, 11 Mart 1974'te bir Özerklik Yasası çıkarmış, ancak Barzani bu yasaya, Kerkük ve Hanekin'in, Kürt özerk bölgesinin dışında tutulması ve ordu birliklerinin Kürt bölgelerinden çekilmemeleri gibi nedenlerle itiraz etmiştir. (Babekir, Shehtman, 2010: 426) Kerkük'ten gelecek petrol gelirlerinden yoksun bir özerk bölgenin yaşam şansı olmadığını düşünen Barzani; ABD, İsrail ve İran'ın desteğine güvenerek, Irak Hükümeti'ne karşı çatışmaları tekrar başlatmıştır. (Yıldız, 2005: 49)

Ancak, Irak'ın Arap dünyasında güçlenen konumu, Körfez ülkelerinin Irak'a artan destekleri, Arap-İsrail Savaşından sonra Mısır başta olmak üzere bazı Arap ülkelerinin ABD ile anlaşması ile bölgedeki konumunun güçlenmesi gibi sebeplerle, ABD Bağdat'la yakınlaşma sürecine girmiştir. (Yıldız, 2005: 49) Ayrıca ciddi bir İran-Irak çatışmasını arzu etmeyen ABD, Türkiye'nin de diplomatik destekleriyle, İran ve Irak'ın uzlaşmasını sağlamış ve Mart 1975'te Cezayir'deki OPEC zirvesinde, Cezayir Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre; Şatt-ül Arap Sorunu İran lehine çözüme kavuşturulmuş, karşılığında ise İran Kürt gruplara verdiği desteği sona erdirmeye taahhüdünde bulunmuştur.

Cezayir Anlaşması'nın hükümleri hızla uygulanmaya başlamış ve ABD ile İran'ın Kürtlere olan desteği birden kesilmiştir. Bu gelişmenin ardından, Irak Ordusu, Kürt direnişini 24 saat gibi kısa bir sürede kırarak, peşmergeleri kesin bir yenilgiye uğratmıştır. (Attar, 2004: 163-164) Mustafa Barzani ise önce İran'a sığınmış, ardından ABD'ye gitmiş ve 1979 yılında ABD'de ölmüştür. (Kurubaş, 2004: 36)

Mustafa Barzani'nin yerine, oğlu Mesut Barzani geçerken, KDP içerisindeki görüş ayrılıkları resmîyete dökülmüş ve Celal Talabani KDP'den ayrılarak, 1975'te, Suriye'nin başkenti Şam'da, Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni kurmuştur. (Attar, 2004: 168-170)

3. 1980-2003 YILLARI ARASINDA IRAK KÜRTLERİ

3.1. İran-Irak Savaşı Dönemi

Mısır'ın İsrail ile yakınlaşma siyaseti izlemesi ve nihayetinde 1979 yılında İsrail ile Camp David Antlaşmasını imzalamasıyla, Arap ülkeleri nezdindeki liderlik pozisyonu sarsılmıştır. Mısır'ın bu boşluğunu doldurma arayışına giren Irak ise Arap ülkeleri arasında ön plana çıkmış ve 1978 yılında Arap Ligi toplantısına ev sahipliği yaparak dış politikasını liderlik stratejisi üzerine oturtmuştur. (Özcan, 2003: 99)

İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi sonrasında, İran'ın Ortadoğu ülkelerindeki Şii'leri kendi ülkelerine karşı ayaklanmaya çağırması ve kendisindeki gibi bir rejim ihraç etme arayışlarına girmesi, Ortadoğu'daki Sünni Arap devletlerinde endişeyle karşılanmıştır. (Arı, 2004: 357-358)

Irak'ta 1979 yılında Başbakanlıktan Devlet Başkanlığına geçen Saddam Hüseyin ise, Arap Dünyası'nın liderliğini ele geçirmek ve Cezayir Anlaşması'nda İran'a verilen tavizleri geri almak amacıyla, bu antlaşmayı artık feshettiğini belirterek, 22 Eylül 1980'de İran'a savaş ilan etmiştir. (Galbraith, 2007: 27) Saddam Hüseyin'in, bu kadar cesaretli bir adım atmasındaki en büyük etken, İran İslam Devrimi'nin sebep olduğu karmaşık ortamdan ötürü savaşın çok kısa süreceğini düşünmesidir.

Bu savaş sırasında da Kürtler, parçalı bir görüntü vermiştir. Savaşın başında, KDP İran tarafında, KYB ise Irak tarafında saf tutarken, kendi aralarında da çatışmaktan geri durmamışlardır. KYB; 1985'ten itibaren Irak Yönetimiyle arasının bozulmasıyla, taraf değiştirmiş ve KDP ile birlikte, Irak güçlerine karşı savaşmaya başlamıştır.

KDP ile KYB, birlikte hareket etmeleri ve İran'dan askeri destek almaları sayesinde, 1987'den itibaren, Irak kuzeyindeki büyük şehirler hariç, tüm bölgede kontrolü ele geçirmiştir. İran Ordusu, Kürt unsurların da destek verdiği 20.000 askerle, 13 Mart 1988'de, Süleymaniye istikametine ilerlemeye başlamış ve Halepçe'de 5.000 Irak askerini esir almıştır. (Özdağ, 1999: 27) Bu olaydan 3 gün sonra (16 Mart 1988), Irak Ordusu misilleme yapmak maksadıyla, Halepçe'yi havadan bombalayarak, sinir gazı ve kimyasal silahlar kullanmıştır. Enfal Harekâtı olarak adlandırılan bu operasyonlarda, 5.000 civarında Kürt yaşamını kaybetmiştir. (Galbraith, 2007: 27)

Bu savaş sırasında, İsrail; 7 Haziran 1981'de, Irak'ın Bağdat yakınlarındaki nükleer araştırma tesislerini bombalayarak, tamamen yok etmiştir. Bu şekilde nükleer kabiliyetlerini kaybeden Irak, hem İsrail için bir tehdit olmaktan çıkmış, hem de nükleer silah üretebilme kabiliyeti ile savaştan kesin bir üstünlükle çıkma ihtimali ortadan kaldırılmıştır. (Dowall, 2004: 469) ABD ise; İran-Irak Savaşı'nın başlamasıyla, İran'ın bölgedeki ekonomik kaynakların kontrolünü ele geçirmesi ve Sovyetler Birliği'nin Hürmüz Boğazına yerleşmesi gibi kaygılarla, Irak'ı desteklemiştir. Bu kapsamda; Irak'a silah ve kimyasal malzemeler temin edilmiş ve askeri teknoloji transferleri yapılmıştır. (Kurşun, 2003: 24)

Savaşın daha fazla uzamasını istemeyen ABD'nin devreye girmesi sonucunda, Birleşmiş Milletler'in oluşturduğu bir askeri izleme grubu denetiminde, İran-Irak arasında, 20 Ağustos 1988'de, ateşkes sağlanmıştır. (Özdağ, 1999: 54) Saddam Hüseyin, ateşkesin sağlanmasından 5 gün sonra (25 Ağustos), savaş sırasında İran'ın yanında yer alan Kürtleri cezalandırmak maksadıyla, 30.000 askerini, Irak kuzeyine kaydırarak, kimyasal silah saldırısına uğrama korkusu taşıyan onbinlerce Kürdün, Türkiye'ye kaçmasına sebep olmuştur. (Özdağ, 1999: 54)

3.2. Irak'ın Kuveyt'i İşgali ve Körfez Savaşı

Irak ile Kuveyt arasında yaşanan gerginliğin, başta tarihi, siyasi, iktisadi ve stratejik olmak üzere, birçok boyutu vardı. Söz konusu gerginliğin sebepleri arasında;

- İran-Irak Savaşı sonucunda, dış borcu 80 milyar doları bulan Irak'ın ekonomik olarak zor durumda olması ve Arap yönetimlerinden borçlarını silmelerini veya bir kısmını silmelerini istemesi, (Salinger, Laurent, 1991: 9)
- Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi Arap ülkelerinin, kotaların üzerinde petrol üretimi yaparak Irak'ı zarara soktukları iddiaları, (Ergil, 1990: 34-35)
- Kuveyt'in, sınır bölgesindeki Rumeyla sahasından Irak'a ait petrolü sondajladığı iddiaları ve Irak'ın 4 milyar dolar tutarında olduğu iddia edilen zararının tazmin edilmesi talebi, (Zorgbibe, 1992: 87)
- Osmanlı yönetiminde bulunan üç eyaletin (Musul, Bağdat, Basra) birleşiminden oluşan Irak'ın, Kuveyt'in Basra eyaletinin bir parçası olması sebebiyle, Kuveyt üzerinde hak iddia etmesi, (Yılmaz, 2004: 272)

- Irak'ın; Umm Kasr limanının giriş çıkışını kontrol altına almak ve kıta sahanlıkları içindeki petrol yataklarına sahip olmak maksadıyla, Bubiyan ve Varba adalarına sahip olmak istemesi hususları yer almaktadır. (Gürkan, 1991: 14)

Irak, 2 Ağustos 1990'da, Kuveyt'i işgal ederek Kuveyt'in 19. ili olduğunu ilan etti. (Gürkan, 1993: 51) Kuveyt petrolünü kontrol eden ABD ve Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Irak'ın tüm komşuları ve Sovyetler Birliği de, işgale tepki gösterdiler. BM Güvenlik Konseyi, ABD'nin önerisiyle, 2 Ağustos 1990'da, 660 sayılı kararı ile Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınadı ve bu ülkeden tamamen, kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990'daki sınırlarına çekilmesini talep etti. (Yılmaz, 2004: 276-277)

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, kabul ettiği ekonomik ambargo, deniz ve hava ablukası gibi unsurları içeren kararlarının işgali sona erdirememesi üzerine Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten ayrılması için süre veren, aksi halde BM'nin müdahale edeceğini belirten 678 sayılı kararı, 29 Kasım 1990'da kabul etmiştir. (Yılmaz, 2004: 277)

Irak'ın bu süre sonunda da Kuveyt'i boşaltmaması üzerine, ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, Çöl Fırtınası adlı harekât kapsamında, 16 Ocak 1991'de hava harekâtı, 24 Şubat 1991'de ise kara harekâtı başlatmıştır. (Yılmaz, 2004: 279) Bu harekâtın, askeri varlığına büyük zarar vermesi üzerine, Irak, 27 Şubat 1991'de, bir açıklama yaparak; BM'nin kararlarını kabul ettiklerini, Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiklerini ve Kuveyt'ten tamamen çekildiklerini açıklamıştır. Bunun üzerine koalisyon güçleri tarafından yürütülen kara harekâtı durdurulmuştur. (Arı, 2004: 569)

Saddam Hüseyin yönetimini zayıflatmak, hatta devirmek isteyen, ABD tarafından, Iraklı Şii ve Kürt gruplara ayaklanmaları yönünde çağrılar yapılmaktaydı. (Yavuz, 1993: 146-147) ABD'nin kendilerini 1975 yılında yarı yolda bıraktığını çok iyi bilen Kürtler, savaşın sona ermesinin hemen ardından, Saddam yönetimine karşı ayaklanmışlardır. (Yavuz, 1993: 150)

Ancak Irak güneyindeki Şii ayaklanmasını çok kanlı bir şekilde bastıran Irak Ordusu, Irak kuzeyine yönelerek Kürt ayaklanmasını da kısa sürede bastırmıştır. (Oran, 1998: 58) Saddam'ın yine kimyasal silah kullanması korkusunu taşıyan yaklaşık 2 milyon Kürt, İran ve Türkiye sınırlarına dayanmıştır. (Yinanç, 1992: 29)

ABD'nin, 10 Nisan 1991'de, Irak'a; 36. paralelin kuzeyinde hiçbir askeri faaliyette bulunmaması, askeri uçak ve helikopterler kullanmaması yönündeki uyarısı ile başlayan Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort) çerçevesinde, fiili açıdan 36. paralelin kuzeyinde bir 'güvenli bölge' (safe haven) oluşturulmuş ve bu bölgenin güvenliği de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından sağlanmaya başlamıştır. (Öznur, 2003: 318-319) Irak kuzeyinde oluşturulan bu güvenli bölge, Saddam Hüseyin korkusu ile kaçan insanların topraklarına geri dönmesini sağlamıştır. Fakat oluşturulan bu bölge, sadece insani yardımlar boyutunda kalmamış, kimi Kürt unsurlar ile bazı yabancı güçlerin politik çıkarları doğrultusunda şekillenip günümüze kadar uzanan bir neticeyi beraberinde getirmiştir. (Kirişçi, 1994: 274)

3.3. Bölgesel Kürt Yönetiminin Kuruluşu

Koalisyon güçleri tarafından, 36. paralelin kuzeyinde güvenli bölge oluşturulması, Kürt unsurların siyasi bir otorite kurabilmeleri için fırsat doğurmuştur. (Gözen, 2006: 36-37) Kürt unsurlar, bu maksatla, diğer Saddam Hüseyin muhalifi Iraklı unsurlar ile birlikte, Aralık 1991'de, Suriye'nin başkenti Şam'da bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. (Yılmaz, 2000: 84)

Bu toplantı sonucunda; 4 Nisan 1992’de, Irak kuzeyinde Kürt unsurların fiilen egemen oldukları bölgelerde, özerk bir yönetim oluşturmak için seçim yapılması, güvenlik birimleri oluşturmaları ve bunları Irak’tan ayrılmadan gerçekleştirmeleri yönünde kararlar alınmıştır. (Över, 1999: 128) Ancak seçim için 4 Nisan 1992 tarihi belirlenmişse de, bazı teknik aksaklıklar (Yavuz, 1993: 244) ve Kürtlerin kendi aralarında bir fikir birliği sağlayamamış olmalarından ötürü, seçimler önce 30 Nisan’a, sonra da 17 Mayıs’a ertelenerek, sonunda 19 Mayıs 1992’de gerçekleştirilmiştir. (Özdağ, 1999: 80)

Irak Kürtlerinin, 19 Mayıs 1992’de gerçekleştirdikleri seçimde, 105 üyeli mecliste, %7’lik seçim barajını aşan, KDP %45,5 oy oranıyla 50, KYB %43,61 oy oranıyla 50 ve Hristiyanlar da 5 sandalye kazanmıştır. (Kaymaz, 2007: 175) Bağdat yönetiminin yasa dışı ilan ettiği bu seçime, Türkmenler katılmamışlardır. (Gunter, 1993: 299) (Hasan, 2003: 177) Bunun yanı sıra, Türkiye’nin tepkisini çekmemek için bölücü terör örgütü PKK’nın yan kuruluşu Kürdistan Özgürlük Partisi (PAK)’nin de seçimlere girmesi engellenmiştir. (Kurubaş, 2002: 136)

Seçimlerin ardından oluşturulan meclis, 4 Haziran 1992’de, Erbil’de, ilk toplantısını gerçekleştirmiş ve üyeler yemin ederek görevlerine başlamışlardır. (Hasan, 2003: 66) İlk hükümet KYB’li Fuad Masum başkanlığında, 4 Temmuz 1992’de kurulmuş, meclis başkanlığına ise KDP’li Cevher Salim seçilmiştir. (Özdağ, 1999: 81) Kurulan hükümet 17 bakandan oluşan bir koalisyon hükümeti olup, KDP’ye 7, KYB’ye 7, Emekçiler Partisi, Demokratik Asurî Hareketi ve Irak Komünist Partisi’ne ise birer bakanlık verilmiştir. (Gunter, 1993: 304)

Hükümetin kurulmasıyla birlikte, uluslararası hukuk kurallarınca, bir devletin kurulması için gerekli üç unsurdan (toprak, insan topluluğu, siyasi yönetim) sonuncusu da (siyasal yönetim) Iraklı Kürtler tarafından hayata geçirilmiştir. (Pazarcı, 2003: 147) Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması, ama Saddam Hüseyin’in yönetimden uzaklaştırılarak yerine batı yanlısı Sünni bir rejimin kurulması yönünde bir politika takip eden ABD (Uslu, 1999: 189), Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmasını, bölgesel dengeleri korumak ve müttefiki olan Türkiye gibi ülkelerle ilişkilerine zarar vermemek için uygun görmemiştir.

Ancak ABD’nin sağladığı güvenlik ortamından yararlanan Iraklı Kürtler, siyasi yapılanmalarını hızla geliştirerek, 4 Kasım 1992’de, Erbil’deki Kürt Parlamentosu’nun aldığı bir kararla Federe Kürt Devleti’ni ilan etmişlerdir. (Kurubaş, 2004: 76) İlan edilen bu federe devlet statüsü ile her türlü idari organlarını hızla kuran Kürt unsurlar, Kerkük hariç Irak kuzeyindeki tüm vilayetlerde, vali, kaymakam ve emniyet müdürü gibi yöneticileri hemen atanmışlardır. (Özdağ, 1999: 123)

Iraklı Kürt unsurların kendilerini federe bir yapı olarak ilan etmeleri ve hızlı bir şekilde devlet olma yolunda ilerlemeleri, Kürt nüfusu barındıran bölge ülkelerini tedirgin etmiştir. (Bengio, 1996: 67) Söz konusu ülkelerden İran, Suriye ve Türkiye’nin katılımıyla, 14 Kasım 1992’de, Ankara’da düzenlenen toplantı sonrasında, Irak kuzeyinde oluşan ve hızlı bir gelişme kaydeden oluşuma karşı oldukları yönünde bir açıklama yapılmıştır. (Kurubaş, 2004: 76)

3.4. Irak Kuzeyindeki Siyasi Partiler

3.4.1. Kürdistan Demokratik Partisi (KDP)

Irak’taki Kürdistan Demokratik Partisi, Molla Mustafa Barzani’nin önderliğinde, Mahabad Cumhuriyeti’nin kuruluşunu sağlayan İran Kürdistan Demokratik Partisi’ne paralel olarak, 1946

yılında kurulmuştur. KDP kuruluş döneminde Marksist-Leninist ideolojiden esinlenmiştir. KDP, 1964 yılına kadar sol görüşlü İbrahim Ahmed tarafından yönetilmiştir.

Molla Mustafa Barzani sürgünde bulunduğu SSCB'den döndükten sonra, 1964 yılında, parti yönetimini ele almış ve ölümüne kadar (1979) partiyi yönetmiştir. Molla Mustafa Barzani'nin ölümünden sonra KDP'yi bir süre oğulları İdris ve Mesut Barzani ortak yönetmiştir. İdris Barzani'nin 1987 yılında ölümünden beri partiyi bugün aynı zamanda IKYY Başkanı görevini de yürüten Mesut Barzani yönetmektedir. (Erkmen, Orhan, 2011: 11)

KDP, milliyetçi ve muhafazakâr bir parti olarak tanımlanabilir. Ancak sahip olduğu değerleri ve dinamizmini şehirlere taşıyabildiği için modern bir karaktere de sahiptir. (Erkmen, Orhan, 2011: 11) Ayrıca, KDP; çeşitli dönemlerde, gerek Irak Hükümeti, gerekse KYB ve diğer Kürt aşiretleriyle çatışmalara girmiştir.

KDP, IKYY içinde Kurmançi lehçesinin konuşulduğu Erbil ve Dohuk'ta, ayrıca, IKYY dışında Musul vilayetinde güçlüdür. Buna karşılık, Süleymaniye'de daha az destekçisi olduğu söylenebilir. Hem 2009 IKYY Bölgesel Parlamento seçiminde hem de 2010 Irak genel seçiminde önemli bir performans gösteren KDP'nin Irak kuzeyindeki partiler arasında en güçlü parti olduğu görülmektedir. (Erkmen, Orhan, 2011: 11)

1999 yılından itibaren bir Kongre yapmayan KDP 2010 yılı sonlarında uzun bir aradan sonra kongresini toplamıştır. Uzun hazırlıklardan sonra gerçekleşen kongreye Irak'taki önde gelen siyasi figürlerin pek çoğu katılmıştır. Bu kongrede yeniden partinin genel başkanı seçilen Mesut Barzani'nin yanı sıra genel başkan yardımcılığına seçilen Neçirvan Barzani'nin partinin en önemli liderleri olduğu söylenebilir. Ayrıca, Mesrur Barzani, Fazıl Mirani ve Hoşyar Zebari gibi isimler KDP'nin en önemli liderleri arasında sayılabilir. (Erkmen, Orhan, 2011: 11)

Mesut Barzani'nin yaşlanmasından ötürü, yerine kimin geçeceği, bölgeyi meşgul eden önemli bir tartışma konusu halini almıştır. Mesut Barzani'nin oğulları Mesrur ve Sedat Barzani kardeşlerin adı geçse de, Mesut Barzani'nin yeğeni (Mesut Barzani'nin ağabeyi İdris Barzani'nin oğlu) Neçirvan Barzani, halen partinin ikinci adamı olup, bölgesel yönetimin en etkin isimleri arasında yer almaktadır.

3.4.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)

İran-Irak arasında imzalanan Cezayir Anlaşması sonrasında, KDP'nin silahlı güçleri, Irak Ordusu tarafından bozguna uğratılmıştır. Mustafa Barzani ile derin görüş ayrılığı yaşayan ve KDP'nin Suriye-Lübnan temsilciliğini yürüten, İbrahim Ahmed'in damadı Celal Talabani, bu gelişmeyi siyasi avantaja dönüştürerek, 1975 yılında, Suriye'nin başkenti Şam'da, KYB'yi kurmuştur. Sol ideoloji üzerine kurulan KYB, Irak kuzeyindeki Kürt siyasi birliğini de bölmüştür. Kurulmasından itibaren, KDP ile siyasi ve silahlı mücadelelere başlayan KYB, Irak kuzeyinde Sorani lehçesinin konuşulduğu Süleymaniye gibi yerlerde etkinliğini sürdürmektedir. (Ülger, 1996: 213) Ayrıca KYB, 1996 yılında KDP ile yürüttüğü savaşta Erbil'i kaybedinceye kadar bu şehirde de son derece etkiliydi. (Erkmen, Orhan, 2011: 12)

Celal Talabani'nin Irak Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Irak kuzeyindeki etkinliği artmış ve KYB Erbil gibi Kurmançi bölgelerinde de önemli bir oy artışı sağlamıştır. Ancak, Celal Talabani'nin yaşlanması ve kendisinden sonra yerine oğlu Kubat Talabani'nin geçeceği söylentileri parti içinde huzursuzluklara sebep olmaktadır. Bu nedenle, partinin ikinci adamı

konumundaki Nevşirvan Mustafa, 2006 yılında KYB'den ayrılarak, 2008 yılında Goran Hareketi'ni kurmuştur.

KYB'nin Celal Talabani dışındaki en önemli isimleri arasında, son kongrede en çok oyu alan Talabani'nin eşi Hero Ahmet, IKYY eski Başbakanı Berham Salih, parti teşkilatının önemli isimleri Kosrat Resul Ali ve Molla Bahtiyar sayılabilecektir. (Erkmen, Orhan, 2011: 12)

3.4.3. Goran (Değişim) Hareketi

KYB'nin ikinci adamı Nevşirvan Mustafa tarafından, 2008 yılında, Süleymaniye'de kurulmuştur. Goran Hareketi; KYB içerisinde Talabani ailesine karşı yürütülen muhalefetin simgesi olmasının yanı sıra, bölgesel bir parti olma iddiasındadır. Nitekim Temmuz 2009 ayında, IKYY genelinde yapılan seçimlerde, Süleymaniye'de birinci olurken, KDP'nin merkezi sayılan Erbil'de oyların %30'unu alması, bu iddiaları güçlendirmektedir.

Söylemlerinde genellikle; yolsuzluklara, KDP ve KYB'nin otoriter eğilimlerine, demokratikleşmeye ve yeni bir tip siyaset yapılmasına duyulan ihtiyaca vurgu yapan Goran Hareketi'nin önde gelen isimlerinin arasında Nevşirvan Mustafa'nın yanı sıra parti sözcüsü Muhammet Tevfik, Ömer Seyit Ali gibi isimler yer almaktadır. (Erkmen, Orhan, 2011: 12)

3.4.4. Kürdistan İslamî Hareketi (KİH)

Irak Kürdistanı İslamî Hareketi, 1986'da Şeyh Osman Abdülaziz tarafından kurulmuştur. Parti kendini Sünni bir hareket olarak lanse etmiştir. Partinin ilk destekçileri radikal ve genç olan yerel Din Âlimleri Birliğidir. Din Âlimleri Birliği 1971'de kurulmuş 1975'te tasfiye edilmiş, 1991'de tekrar ortaya çıkmıştır. KDP ve KYB'den destek alan Din Âlimleri Birliği'nin daha yaşlı üyeleri ise KİH'nin kuruluşuna karşı çıkmışlardır. (Erkmen, Orhan, 2011: 13)

3.4.5. Kürdistan İslamî Cemaati (KİC)

Bölgenin en köklü Kürt-İslam partisi olan Kürdistan İslami Hareketinden ayrılarak 31 Mayıs 2001 tarihinde kurulan KİC, kurulduğu dönemden beri sadece siyasi alanda değil, kendisine bağlı silahlı gruplarla da adından söz ettirmiştir. (Erkmen, Orhan, 2011: 13)

ABD'nin Irak'ı işgaline karşı çıkan, işgali din merkezli ele alarak reddeden partinin başkanı Ali Bapir, ABD tarafından El Kaide'yle işbirliği yapan örgütlere destek verdiği gerekçesiyle tutuklanmış, 22 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır. KİC silahlı gücünü lağvetmemesine rağmen silahlı eylem yapmamaktadır. (Erkmen, Orhan, 2011: 13)

Cemiyet, Irak'taki tüm seçimlere bağımsız bir liste ile katılmıştır. Ocak 2005 Irak Ulusal Meclisi seçimlerinden 60.592 oy alarak iki milletvekili çıkarmıştır. Kürt Yerel Parlamento seçiminden ise 85.237 oy alarak, KDP-KYB ittifakı olan Kürdistan Listesi'nden sonra ikinci sırada yer almıştır. İl genel meclisi seçimlerinde ise dördüncü sırada yer almıştır. (Şükür, Hasan, 2005: 23) Halihazırda IKYY parlamentosunda 4, Irak parlamentosunda iki milletvekili bulunan parti bölgenin Şeriat hükümlerine göre yönetilmesini savunmaktadır.

3.4.6. Kürdistan İslamî Birliği (KİB)

Kuzey Irak'ta uzun bir süre boyunca KDP ve KYB'den sonra üçüncü önemli güç konumunda olan İslamcı partiler arasında en güçlüsü olan KİB büyük ölçüde Müslüman Kardeşler Hareketinden etkilenmiştir. 1994 yılında kurulan KİB'in lideri Selahattin Bahattin'dir.

Kurulduğu dönemden itibaren diğer pek çok partinin tersine silahlı mücadeleden uzak duran KİB, ılımlı bir muhalefet yürütme arayışındadır. (Erkmen, Orhan, 2011: 13)

Ocak 2005 seçimlerinde, Irak Ulusal Meclisi ve Kürt Yerel Parlamento seçimlerine, Kürdistan Listesi'nden katılırken, il genel meclisi seçimlerine bağımsız bir liste ile katılmıştır. Birlik seçiminde Erbil'de 22.523, Süleymaniye'de 75.008 ve Dohuk'ta da 35.675 oy alarak toplamda 134.206 oyla, üçüncü olmuştur. (Şükür, Hasan, 2005: 23)

Süleymaniye ve Duhok vilayetlerinde güçlü olan KİB, IKYY Parlamentosu'nda 6, Irak Parlamentosu'nda 4 milletvekiline sahiptir. Goran Hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte KİB, IKYY'deki 4. parti konumuna gerilemiştir. Pek çok konuda büyük 2 partiyle (KDP ve KYB) ortak noktaları bulunmasına rağmen İslam'a yaptığı vurgu ve Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) ile ilişkisi bu partiyi diğer partilerden farklı kılmaktadır. (Erkmen, Orhan, 2011: 13)

3.5. Irak Kürtlerinin Aralarındaki İç Çatışmalar ve Uzlaştırma Süreçleri

Iraklı Kürtler; siyasi, idari, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel yapılarını kurarlarken, KDP ve KYB'nin kendi aralarındaki nüfuz mücadelesi nedeniyle, bölge çatışma ortamına doğru sürüklenmiştir.

3.5.1.KDP-KYB Uyuşmazlığının Sebepleri

KDP ile KYB arasında çatışmaya sebep olan unsurlar, tarihi geçmişleri ile birlikte şu başlıklar altında ifade edilebilir: (Özmen, 1996: 59-60) (Demir, 2007: 202-204)

- Aşiret, dil, din-tarikat farklılıkları ve bunların siyasi anlaşmazlıklara yansımaları sonucu ortaya çıkan kan davaları,
- Tarafların bölgedeki yeni oluşumu geçici kabul etmeleri, sağlam bir idari ve siyasi yapı oluşturmamaları, oluşumu güçlendirmek yerine elde edilen kaynakları partilerini güçlendirmek için harcamaları,
- Arazi ihtilafları,
- Kürt davasının öncülüğünü sahiplenmedeki rekabet,
- Siyasi parti olmalarına rağmen liderlerin tartışılmaz otoriteleri ve toplumun bu liderlerin emir ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmeleri gerektiği yönündeki düşünceleri,
- Seçim neticesinde yönetim kademelerinin oluşturulması hususundaki rekabet,
- Gümrüklerden elde edilen gelirlerin hükümet maliyesine sağlıklı bir şekilde kaydedilmemesi,
- Bölgenin geleceği ile ilgili temel politik vizyon farklılığı,
- Bölgede bulunan küçük siyasi partilerin ortadan kaldırılarak, KDP veya KYB saflarına dahil edilmesi noktasında ortaya çıkan rekabet,
- Bölge ülkelerinin etkileri.

Yukarıda bahsedilen sebepler doğrultusunda Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürt unsurların seçimler sonrası ilk anlaşmazlıkları 1993 yılı Mart ayında Başbakan Fuad Masum'un yerine yine KYB saflarından ama daha aşırı bir politikacı olan Kosrad Resul'un getirilmesi olayı olmuştur. (Erkmen, 2003: 275)

İki taraf arasındaki çatışmaları başlatan olay ise 1 Mayıs 1994 tarihinde bir grup KDP yetkilisi ile KYB yetkilileri arasında arazi ihtilafı neticesinde ortaya çıkan çatışma olmuştur. (Özmen, 1996: 55) Çok küçük iki grup arasında çıkan çatışma bir anda her iki parti arasında yaşanan büyük bir çatışmaya dönüşmüştür. Haziran 1994 ayı başlarında çatışmalardaki ölü sayısı 600'ü geçmiş ve devam eden çatışmalar neticesinde KYB Aralık 1994 ayında Erbil'deki Kürt Meclisini ele geçirmiştir. (Gunter, 1996: 233)

3.5.2. Tarafları Uzlaştırma Çabaları

Türkiye'nin, tarafları, Haziran 1994 ayında, Silopi'de, uzlaştırarak bir araya getirmesiyle, çatışmalar bir süre durmuştur. (Berzenci, 1996: 198) Ancak kısa süren bu uzlaşıdan sonra taraflar çatışmayı sürdürmüş ve KYB silahlı unsurları, Erbil'i ele geçirerek KDP unsurlarını buradan çıkarmıştır.

Türkiye'nin yanı sıra, Fransa'nın da girişimleriyle, taraflar 16-22 Temmuz 1994 tarihleri arasında, Paris'te bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiş, ancak varılan kısa süreli uzlaşıdan başka bir sonuç alınamamıştır. (Oran, 1998: 169)

KDP ve KYB'nin de üyesi bulunduğu Irak Ulusal Kongresi'nin (INC) devreye girmesiyle, INC Başkanı Ahmet Çelebi'nin öncülüğünde 1994 yılının Kasım ayında yapılan görüşmelerde, taraflar arasında bir ateşkes imzalanmış, ancak çatışmalar tam anlamıyla sona ermemiştir. (Öznur, 2003: 346-347)

Yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması nedeniyle, ABD inisiyatifi olarak, KDP ve KYB'yi İrlanda'nın başkenti Dublin'de bir araya getirmiştir. Ağustos 1995 ve Eylül 1995 aylarında yapılan iki ayrı toplantıya; KDP, KYB ve INC'nin yanı sıra, Türkiye ve İngiltere de katılmıştır. (Över, 1999: 144) (Özkan, 2004: 139-140) 1995 yılının Ağustos ayındaki toplantı neticesinde, meclisin yeniden açılması ve gümrük vergilerinden elde edilen gelirlerin bir bankaya yatırılması gibi kararlar alınmıştır. (Oran, 1998: 172) Eylül 1995 ayındaki toplantıda ise bu kararların pekiştirilmesi beklenirken, tarafların nihai uzlaşması sağlanamamış ve Dublin Süreci de olumsuz bir şekilde sonuçlanmıştır. (Özdağ, 1999: 170-171)

Dublin Sürecinin de başarısızlığa uğramasının ardından İran'ın başkenti Tahran'da, İran'ın arabuluculuğuyla KDP ve KYB temsilcileri müzakerelere başlatmış ve 11 Ekim 1995'te uzlaştıklarını ilan etmişlerdir. (Oran, 1998: 179-180)

Bir ABD heyeti, İran'ı süreçten çıkarmak ve inisiyatifi tekrar ele almak amacıyla, Kasım 1995 ayı içerisinde, Irak kuzeyinde, KDP ve KYB yetkilileri ile görüşerek tarafların anlaştıkları kaydetmişlerdir. (Berzenci, 1996: 200) Ancak bu anlaşma sonrasında da taraflar arasında çatışmalar devam etmiştir.

KYB'nin, Ağustos 1996 ayı içerisinde, İran Devrim Muhafızları birliklerini Süleymaniye civarına yerleşirmesi, bunun karşılığında ise KDP'nin Ağustos 1996 ayında, Bağdat yönetiminin desteğini alarak önce 31 Ağustos 1996'da Erbil'i, daha sonra da Süleymaniye'yi ele geçirmesi ve İran birliklerinin bölgeden çıkarılmasıyla birlikte bölgesel dengeler değişmiştir. (Folk, 2007: 185-186) (Özdağ, 1999: 189-191)

KDP'nin Saddam Hüseyin'le, KYB'nin de İran'la yakınlaşmasından rahatsız olan ABD yönetimi; Dublin Sürecinde olduğu gibi, inisiyatifi ele alabilmek ve bölgede istikrar sağlayabilmek için, devreye girerek taraflara ateşkes çağrısında bulunmuştur. ABD-Türkiye öncülüğünde, tarihe Ankara Görüşmeleri olarak geçen Ekim 1996 ayında başlayan ve 1997 yılı

ortalarına kadar süren görüşmelerde ateşkes sağlanmış, ancak taraflar arasındaki husumetlere son verilemediğinden, çatışmaların yoğunlukta da olsa devam etmesine engel olunamamıştır. (Öznur, 2003: 357-359)

3.5.3. Washington Anlaşması

Taraflar arasındaki husumetlerin devam etmesi nedeniyle çatışmalar tamamen bitirilememiştir. Bu durumu kendi stratejisi ve bölgesel planları açısından kabul edilemez gören ABD, nihai bir sonuç alabilmek maksadıyla, çatışan tarafları Washington'da görüşmeye davet etmiştir. Görüşmeye başlayan Mesut Barzani ve Celal Talabani, ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ev sahipliğinde, 17 Eylül 1998'de yapılan törende, Washington Antlaşması'nı imzalamışlardır. (Erkmen, Yılmaz, 2001: 23) Bu anlaşmanın maddeleri şunlardır: (Çora, 2004: 147) (Özkan, 2004: 139-140)

- KDP ve KYB Irak'ın toprak bütünlüğüne sadıktır. Süleymaniye, Erbil ve Dohuk Irak'ın parçasıdır.
- Her iki parti de Irak Kürtlerinin insan haklarının ve siyasi haklarının garanti altına alınacağı birleşik, çoğulcu ve demokratik bir Irak oluşturulması için çalışacaklardır.
- Her iki parti de Irak'ın ulusal birliği ve toprak bütünlüğü korunacak şekilde federatif bir ülke olmasını istemektedir.
- Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, bölgedeki insani yardım çalışmalarını yürütmek, 1992'deki seçim sonuçlarına uygun bir hükümet ve meclis oluşturmak, bölgenin bütün gelirlerini kontrol etmek ve yerel seçimleri düzenlemek üzere bir Yüksek Koordinasyon Konseyi (YKK) kurulacaktır.
- YKK, İran ve Türkiye sınırlarının ihlal edilmesini önlemek üzere KDP ve KYB arasında işbirliği yapılmasını sağlayacaktır.
- YKK, üç ay zarfında yerel parlamento tarafından onaylanacak bir yerel hükümet oluşturulacaktır.
- YKK bölgede PKK mevcudiyetine ve PKK'nın Türk sınırını ihlal ederek barış ve istikrarı bozmasına izin vermeyecektir.
- Yerel meclis üç ay zarfında Erbil'deki binasında toplanacaktır ve bu meclisin üyeleri 1992'deki seçimlerde tespit edilen üyeler olacaktır.

3.5.4. Washington Anlaşması Sonrası Gelişmeler

ABD yönetimi, Washington Anlaşması'ndan sonra, 31 Ekim 1998'de çıkardığı "Irak'ı Özgürleştirme Yasası" ile birlikte, aralarında Kürtlerin de bulunduğu muhaliflere, yıllık 98 milyon dolarlık bir ödenek ayırmıştır. (Sinkaya, 2006: 384)

Washington Anlaşması ve ABD'nin çıkardığı "Irak'ı Özgürleştirme Yasası" sonrasında, bir araya gelen KDP ve KYB yetkilileri, 8 Ocak 1999'da, Selahaddin şehrinde bir araya gelerek, Washington Anlaşması'nda öngörülen Yüksek Koordinasyon Konseyi (YKK)'ni kurmuşlardır. (Özkan, 2004: 311-312) Taraflar, bu konsey aracılığıyla yürüttükleri görüşmeler neticesinde, Aralık 1999 ayında, Neçirvan Barzani'nin başkanlığında, yeni bir hükümet kurmuşlardır. (Öznur, 2003: 382-383)

Dünya dengelerini alt üst eden 11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD yönetimi, saldırıları gerçekleştirdiğini ileri sürdüğü El Kaide terör örgütünün yerleşik olduğu Afganistan'a, İngiltere ile beraber, 7 Ekim 2001'de, askeri harekât başlatmıştır. (Özcan, 2005: 34) Resmi ve gayri resmi otoriteler tarafından, ABD'nin bu müdahale sonrasında, ikinci hedefinin Irak olacağı ifade edilmiştir. (Taşkiran, 2002: 30)

Dünya genelinde ABD'nin Irak'a da müdahale edeceğine ilişkin beklentileri dikkate alan KDP ve KYB, mevcut kazanımlarını korumak ve daha da artırmak maksadıyla girişimlerini arttırmışlardır. Bu kapsamda KDP tarafından federal Irak içerisinde başkenti Kerkük olan özerk bir Kürdistan kurulmasını öngören bir anayasa taslağı hazırlamıştır. Bunun ardından Barzani ve Talabani, 8 Eylül 2002'de, bir araya gelerek, 4 Ekim 2002'de, Kürt meclisinin yeniden toplanması kararını almışlardır. (Şahin, 2006: 290)

Planlandığı gibi, 4 Ekim 2002'de, Erbil'de, toplanan Kürt meclisinin açılış merasimi sonrası gerçekleştirilen seçimlerde; Meclis Başkanlığına KDP'li Dr. Nuri Şair, başbakanlık görevine ise KYB'li Berham Emin seçilmiştir. (Öznur, 2003: 399-401) Meclis üyeliklerinin dağılımı ise Washington Anlaşması'nın işaret ettiği şekilde 1992 seçimlerindeki dağılım olarak kabul edilmiştir. (Öznur, 2003: 403)

KDP ve KYB, ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde bütünlük arz eden bir görünüm vererek, hem kendi aralarındaki sorunları ve çatışma ortamını bir kenara bıraktıklarını, hem de ABD yönetiminin isteklerini yerine getirdiklerini göstermiş olmaktadır. Tüm bu hazırlıkların ardından, tüm dünya gibi Iraklı Kürt unsurlar da ABD'nin Irak'a müdahalesini beklemeye başlamışlardır. (Özkan, 2004: 316-317)

4. ABD'NİN IRAK İŞGALİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER

ABD'nin Irak'a yönelik kitle imha silahı bulundurduğuna dair iddiaları neticesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği yetkiyle, Birleşmiş Miller İzleme, Doğrulama ve İnceleme Komisyonu (UNMOVIC), 2002 Kasım'dan itibaren Irak'ta çalışmalarına başlamıştır. (Folk, 2007: 188) Ancak bu komisyonun her hangi bir kitle imha silahı bulunduguna dair bir emareye rastlayamadıkları yönündeki açıklamasına rağmen, ABD Silahlı Kuvvetleri 20 Mart 2003'te başlayan hava saldırısı ile Irak işgaline başlamış ve ABD Başkanı George W. Bush'un 16 Nisan 2003'te Irak'ın kurtarıldığını ilan etmesiyle, operasyon sonlandırılmıştır. (Folk, 2007: 190)

İşgalin askeri sürecinin tamamlanmasını müteakiben, Irak'ın yeniden yapılandırması faaliyetlerine hız verilmiştir. Bu kapsamda; 13 Temmuz 2003'te, 25 üyeden oluşan (13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen, 1 Asurî) Irak Geçici Yönetim Konseyi (IGYK) oluşturulmuştur. (Galbraith, 2007: 118) Konsey içerisinde seçilen 9 kişi (5 Şii, 2 Sünni Arap, 2 Kürt) ile Başkanlık Konseyi kurulmuş ve bu kişiler birer ay süre ile dönüşümlü başkanlık yapmışlardır. (Sinkaya, 2006: 389) 3 Eylül 2003'te IGYK tarafından atama yoluyla "Irak Geçici Hükümeti" kurulmuştur. 25 bakandan oluşan bakanlar kurulunda 14 Şii Arap, 3 Sünni Arap, 6 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asurî bakan yer almıştır. (Arı, 2004: 517)

IGYK ile Koalisyon Güçleri arasında, 15 Kasım 2003'te, Irak'ı idari olarak 18 federatif vilayete ayrılmasını öngören "Politik Süreç Anlaşması" imzalanmıştır. (Folk, 2007: 202) Politik Süreç Anlaşması esaslarını içeren ve geçici anayasa konumundaki "Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası" (IDGYY), IGYK tarafından, 08 Mart 2004'te oybirliğiyle kabul edilmiş ve yasa 28 Haziran 2004'te yürürlüğe girmiştir. (Demiral, 2004: 29-42) Ayrıca, başkan ve iki başkan

yardımcısından oluşan Devlet Başkanlığı ile 33 bakandan oluşan Hükümet, 1 Haziran 2004'te atama yoluyla ilan edilmiş, daha önce oluşturulan Irak Geçici Hükümeti ise kendisini feshetmiştir. (Galbraith, 2007: 136)

Seçilmişlerin yönetimini kurabilmek maksadıyla, 30 Ocak 2005'te, genel seçimler düzenlenmiş, ancak Sünni Arapların seçimi boykot etmesi ve çıkan sonuçlarda Kürtlerin mevcudu üzerinde bir siyasi güç elde etmesi nedeniyle, seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. (Sinkaya, 2006: 391) Ancak yenilenecek seçimler öncesinde, kamu düzeninin sağlam temeller üzerine kurulması ve toplumsal barışın sağlanması maksadıyla yeni bir anayasa hazırlanmış ve hazırlanan anayasa 15 Ekim 2005'te halkoyuna sunulurken, %78 “evet” oyuyla kabul edilmiştir. (Sinkaya, 2006: 393)

Anayasanın kabul edilmesinin akabinde, 15 Aralık 2005'te, genel seçimler yenilenmiştir. Yapılan seçimler sonucunda; 275 üyeli mecliste; Şiiler 130, Sünniler 59, Kürtler 58, Laik Şiiler 25, Türkmenler 1, diğer küçük gruplar da 2 sandalye kazanmıştır. (Sinkaya, 2006: 397)

Ocak 2005'te yapılan seçimlerde 75 sandalye kazanan Kürtler, Sünni Arapların tam olmasa bile, daha yüksek bir katılım sağlamasıyla, ancak 58 sandalye kazanabilmişlerdir. Ancak Kürtlerin dışındaki tüm grupların seçimlere parçalı gruplar halinde girmeleri nedeniyle, yeni hükümetin kurulmasında Kürtler kilit bir konuma gelerek, yaşanan süreçte etkin rol almışlardır.

Irak Anayasası ve Irak Seçim Kanunu kapsamında, milletvekili seçimlerinin beş yılda bir yapılması gerekmektedir. Irak Hükümeti, gerekli yasal düzenlemeleri ve konjoktürel siyasi dengeleri dikkate alarak parlamento seçimlerinin 7 Mart 2010 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır.

Seçim sonuçlarına göre, sandalye sayısı 275'ten, 325'e çıkarılan parlamentodaki dağılım; İyad Allavi liderliğindeki Sünni Arapların desteklediği El İrakîye 91, Başbakan Nuri El Maliki'nin liderliğindeki laik Şiilerin desteklediği Kanun Devleti Koalisyonu 89, Sadr ve El Hekim gibi radikal Şii liderlerin yönettiği Irak Ulusal İttifakı 70, KDP ve KYB'nin ortak listesi Kürdistan Ulusal İttifakı 43, KYB'den ayrılan Goran Listesi 8, Kürdistan İslami Birliği 4, Kürdistan İslami Hareketi 2, diğer gruplar ve azınlıklar 18 sandalye şeklinde gerçekleşmiştir. (Erkmen, Ayhan, Turan, Duman, Orhan, 2010: 5)

Şiilerin radikaller ve ılımlılar olarak bölünmeleri ile Şii bölgelerinde seçime katılım oranlarının kısmen düşmesi gibi kendilerince olumsuz nedenler olmasına rağmen, seçim öncesinde milletvekili sayılarının illere göre yeniden dağıtımında Şiilerin gözetilmesi sayesinde, sandalye sayılarını ve parlamentodaki oranlarını artırmayı başarmışlardır. (Erkmen, Ayhan, Turan, Duman, Orhan, 2010: 14)

Sünni Araplar, 2005 yılında yapılan seçimleri kısmen veya tamamen boykot etmeleri nedeniyle, Irak siyasi hayatından uzaklaşmışlar ve yeniden yapılanan Irak'ta süreç dışı kalmışlardır. Bu nedenle Sünni Araplar, son seçimlere, siyasi sürece dahil olmak ve Irak yönetiminde tekrar söz hakkı sahibi olabilmek maksadıyla, yüksek katılım gerçekleştirmişlerdir. (Erkmen, Ayhan, Turan, Duman, Orhan, 2010: 8) Kürtler, parlamentodaki toplam sandalye sayılarını kısmen artırmışlardır. Ancak seçimlere parçalı halde girmeleri, Sünnilerin seçimlere daha yüksek katılım sağlamaları ve Şii yoğunluklu illerin milletvekili sayıları artarken, Kürt yoğunluklu illerin milletvekili sayılarının sabit kalması veya fazla artmaması gibi nedenlerle, Kürtlerin toplam milletvekili sayısı içindeki oranları azalmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen,

parlamentodaki diğer grupların da parçalı bir yapı arz etmeleri sayesinde, siyasetteki kilit rollerini sürdürmeye devam etmektedirler. (Erkmen, Ayhan, Turan, Duman, Orhan, 2010: 21)

KAYNAKLAR

- Arı, T. (2004). Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Attar, A. R. (2004). Kürtler, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Babekir, H.; Shehtman, P. (2010). Kürdistan Bayrağının Altında, Avesta Yayınları, İstanbul.
- Bengio, O. (1996). "Irak'ın Toprak Bütünlüğü Tehdit Altında" (Çev. Cahide Ekiz), Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3, Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara.
- Berzenci, S. (1996). "Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş", Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3, Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara.
- Bulut, F. (2006). Kürt Dilinin Tarihçesi, Berfin Yayınları, İstanbul.
- Çora, A. N. (2004). Kürt Sorununun Geleceği, Q-Matris Yayınları, İstanbul.
- Demir, İ. (2007). "The Northern Iraq (1990-2000)", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:5.
- Demiral, N.; Şükür, S.; Hasan, M. (2004). "Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri", Stratejik Analiz, Cilt:5, Sayı:50, s.29-42.
- Dowall, D. Mc. (2004). Modern Kürt Tarihi (Çev. Neşenur Domaniç), Doruk Yayınları, İstanbul.
- Ergil, E. (1990). Körfez Bunalımı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Erkmen, S. (2003). "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası", (Der. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen), Irak Krizi (2002-2003), ASAM Yayınları, Ankara.
- Erkmen, S.; Ayhan, V.; Turan, K.; Duman, B.; Orhan, O. (2010). 7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:17, Ankara.
- Erkmen, S.; Orhan, O. (2011). Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:43, Ankara.
- Erkmen, S.; Yılmaz, H. (2001). "Ortadoğu Denklemi ve Dünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası", Stratejik Analiz, Cilt:1, Sayı:12.
- Folk, W. R. (2007). Irak'ı Anlamak (Çev. Nurettin El Hüseyini), NTV Yayınları, İstanbul.
- Galbraith, P. (2007). Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü mü? (Çev. Mehmet Murat İnceayan), Doğan Kitap, İstanbul.
- Gözen, R. (2006). "ABD'nin Irak'ı İşgali: Yeni Muhafazakar, Demokratik Emperyalist Bir Proje", (Der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin), 2. Körfez Savaşı, Platin Yayınları, Ankara.

- Gunter, M. M. (1993). "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq", Third World Quartely, Cilt:14, No:2.
- Gunter, M. M. (1996). "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", Middle East Journal, Vol:50, No:2.
- Gürkan, İ. (1991). "1990-1991 Basra Körfezi Bunalımı: Politik ve Stratejik Sorunlar ve Barışa Yönelik Düşünceler", Dış Politika Bülteni, Cilt:3, No:1.
- Gürkan, İ. (1993). "1989-1990 Demokrasi Devrimi ve Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu ve Türkiye", (Der. Sabahattin Şen), Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Hasan, M. (2003). "Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası", (Der. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen), Irak Krizi (2002-2003), ASAM Yayınları, Ankara.
- Hasan, M. (2003). "Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel Sayısı, Cilt:9, Sayı:4, ASAM Yayınları, Ankara.
- Kaymaz, İ. Ş. (2007). "Emperyalizmin Kürt Kartı", Akademik Bakış, Cilt:1, Sayı:1.
- Kirişçi, K. (1994). "Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası", (Der. Faruk Sönmezoglu), Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul.
- Kurşun, Z. (2003). "Osmanlı'dan Amerika'ya Tanımlanamayan Ülke Irak", (Haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan), Irak Dosyası (Cilt:1), Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kurubaş, E. (2002). "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı", Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel Sayısı, Cilt:8, Sayı:4, ASAM Yayınları, Ankara.
- Kurubaş, E. (2004). Kürt Sorunu'nun Uluslararası Boyutu ve Türkiye (Sevr-Lozan Süreci'nden 1950'lere) (Cilt: 1), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Kurubaş, E. (2004). Kürt Sorunu'nun Uluslararası Boyutu ve Türkiye (1960'lardan 2000'lere) (Cilt:2), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Mihoyan, Ş. H. (1998). İki Dünya Savaşı Arasında Irak'ta Kürt Sorunu, Peri Yayınları, İstanbul.
- Mosley, L. (1975). Petrol Savaşı, E Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (1998). Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Över, K. G. (1999). Vaadedilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu: Kuzey Irak Dosyası, Papirus Yayınları, İstanbul.
- Özcan, M. (2003). Sorunlu Miras Irak, Küre Yayınları, İstanbul.
- Özcan, S. A. (2005). "ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Türk Dış Politikası", Avrasya Etüdleri, Sayı:27-28.
- Özdağ, Ü. (1999). Türkiye, Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi), ASAM Yayınları, Ankara.
- Özkan, T. (2004). CIA Kürtleri: Kürt Devleti'nin Gizli Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul.

- Özmen, H. (1996). "Kuzey Irak'ta Kürt Partileri Arasındaki İhtilafların Nedenleri", Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3, Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara.
- Öznur, H. (2003). Cahşların Savaşı: Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi, Altinküre Yayınları, Ankara.
- Pazarcı, H. (2003). Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Saatçi, S. (2003). Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Salinger, E.; Laurent, P. (1991), Körfez Savaşı: Gizli Dosya (Çev. Erdem Akbulut), E Yayınları, İstanbul.
- Sinkaya, B. (2006). "II. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi", (Der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin), II. Körfez Savaşı, Platin Yayınları, Ankara.
- Şahin, M. (2006). "2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler", (Der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin), II. Körfez Savaşı, Platin Yayınları, Ankara.
- Şükür, S.; Hasan, M. (2005). "Irak'ta Demokrasi Provası", Stratejik Analiz, Cilt:5, Sayı:59.
- Taşkıran, C. (2002). "Irak'a Müdahale, Kuzey Irak ve Türkmenler", 2023 Dergisi, Sayı:13.
- Uslu, N. (1999). "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:54, Sayı:3.
- Ülger, İ. K. (1996). "Kuzey Irak'taki Düşman Kardeşler: IKDP ve KYB", Avrasya Dosyası, Cilt:3, Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara.
- Yavuz, T. (1993). ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, K. (2005). Irak Kürtleri, 1.Basım, Belge Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, H. (2000). "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", Avrasya Dosyası, Irak Özel Sayısı, Cilt:6, Sayı:3, ASAM Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, T. (2004). Uluslararası Politikada Ortadoğu, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yinanç, R. (1992). Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991), Tanmak Yayınları, Ankara.
- Zorgbibe, C. (1992). Körfezin Tarihi ve Jeopolitiği (Çev. Yıldırım Büktel), İletişim Yayınları, İstanbul.